

Savaş Kılıç

**“Türkiye’de İlk Stilistik Çalışmaları:
LEO SPITZER ve İzleyicileri”**

Uluslararası V. Dil, Yazın, Değişbilim Sempozyumu

Marmara Üniversitesi
24-25 Haziran 2005

Bildiri kitabı henüz basılmadı.
Yayın: *Varlık*, Ağustos 2005, 84-89.

I. 20. yy'ın Başında Üslup Araştırmaları

Stilistiğin tarihinden söz eden araştırmacılar, onu önce retorığın, ardından dilbilimin çerçevesi içine sokarlar (BRADFORD 1997: 3-8). Avrupa'da ilk stilistik kürsülerinden biri, Cenevre'de F. de Saussure'ün öğrencisi Ch. Bally için kurulur. Saussure kürsü için yazdığı raporda, "stil" sözcüğünün bireysel olanı çağrıştırmasına rağmen, Bally'nin kavradığı biçimiyle üslup incelemelerinin nesnesinin yaygın kullanıma kavuşmuş, "toplumsal olgu" sınıfına giren anlatımlar olduğunu; benzer biçimde, sözcüğün daha çok yazınsal, en azından yazılı olanı düşündürmesine karşın, stilistiğin "konuşmanın alanına yerleştiği"ni ve kendisini kural koyucu değil, saf gözleme dayalı betimleyici bir bilim olarak tasarladığını vurgular. Saussure, bu durumda, dilbilim ile stilistik arasındaki fark sorulacak olursa, yalnızca ilkinin kapsamının çok daha geniş olduğunu belirtmekle yetiniyor (2002: 272-73).

Stilistik bir yandan dilbilimle ilişkilendirilebilirse, öte yandan edebiyat incelemelerine bağlanabilir pekâlâ. Bir bakıma, üslup araştırmaları dilbilimin estetikle kesişen kolu olarak da tanımlanabilir; S. Bayrav'ın doğru bir biçimde söylediği gibi, sanat tarihi çalışmalarından esinlenebilen (KESKİN 2000: 150) bir stilistik de mümkündür. 20. yy'ın başında dil üstüne düşünen bir grup filozof, dilin bu estetik yönünü daha çok öne çıkarma gereği duymuş ve böylece, üslup araştırmalarında ikinci önemli okul ortaya çıkmıştır. Yenidilbilgicilerin (*Junggrammatiker*) pozitivizmine tepki gösteren idealist B. Croce, K. Vossler gibi filozoflar, dilin bilimsel olarak incelenebileceği düşüncesine karşı çıkmalarıyla tanınmaktalar (FORMIGARI, 2004: 150-51). K. Vossler, 1904'te bu çatışmayı anlatan *Positivismus und Idealismus in der Sprachwissenschaft* adlı bir kitap yayınlamış; sesler, çekimler, sözcükler ve cümleler gibi ampirik kavramların incelenmesine karşı çıkmıştır, bütün bunlar kurmacadır ona göre (FORMIGARI, 2004: 151). Voloşinov (Bahtin) bu akımın kaynağını, gayet isabetli olarak, von Humboldt'ta bulur; Vossler ve okulu, dili her şeyden önce, bireye bağlı bir yaratım süreci (*energeia*) olarak kavrar ve bu açıdan dilsel edimler, sanata yaklaşır; Vossler'in deyimiyse "dilsel düşünce özünde poetik düşüncedir"; dilbilgisini şekillendiren biçemdir (üslup). (VOLOŞİNOV, 2001: 97, 101; ayrıca bkz. ELPE, 1945: 32)

Bu düşünce zincirinin son halkalarından birini Leo SPITZER oluşturur ki, bildirimizin konusu olan, Türkiye'deki ilk stilistik çalışmaları da, onun etkisiyle ortaya çıkmıştır.

II. L. SPITZER İstanbul'da

1887'de Viyana'da doğmuş olan Leo SPITZER, tanınmış romanist Meyer-Lübke'nin öğrencisi olur (SPITZER, 1964 [1961]: 151); 1919'da Bonn'a, 1925'te Roman filolojisi profesörü olarak Marburg'a, 1930'da Köln'e gider (ELPE, 1945: 49). Türkiye'de Batı filolojisi ve stilistik çalışmalarının ortaya çıkışı, işte bu bilginin yaşamıyla ilişkili ilginç bir tesadüfün sonucudur. I.

Dünya Savaşı sırasında kusursuz İtalyanca bilgisiyle Avusturya-Macaristan ordusuna hizmet etmiş olmasına karşın, SPITZER Yahudi asıllı olduğu için 1933 yılında Almanya'dan Türkiye'ye sığınmak zorunda kalır. Bu aynı zamanda Türkiye'deki "üniversite reformu"na denk düşer.¹ Daha önce Darülfünun'da Batı edebiyatına ilişkin bir ders vardır, ama sistemsiz ve verimsiz görünür (KESKİN, 2000: 146). SPITZER'den bir Batı Edebiyatları bölümü kurması istenir; ancak kendisinin ilgi alanı Romanolojiyle sınırlı olduğu için, bir Romanoloji seminerinin kurulmasıyla yetinilir (KESKİN, 2000: 146). Böylece SPITZER 1933-36 arasında kaldığı İstanbul Üniversitesi'nde hem Yabancı Diller Okulu'nun müdürlüğünü yapar hem de Romanoloji Bölümü'nü kurar (KESKİN, 2000: 147).

L. SPITZER'in ardından pek çok Alman ve Avrupalı araştırmacı İstanbul Üniversitesi'ne gelir. Viyanalı bilgin, işinin bir koşulu olarak Türkçe öğrenmeye başlar (APTER 2003: 258), çevresindekilerle iyi anlaşarak üretken bir ekip çıkarır ortaya. 1936'da Amerika'ya giderken, daha sonra İstanbul'da bulunduğu sıralar yazacağı *Mimesis* adlı kitabıyla büyük ve haklı bir ün kazanacak olan E. Auerbach'a bırakır yerini (APTER, 2003).

Öyle görünüyor ki, SPITZER İstanbul'da bir tek kendi yöntemini öğrencilerine aktarmamış, yıllarca unutulmayacak bir etki bırakmıştır aynı zamanda. Mina Urgan, daha uzun süre derslerini izlediği Auerbach'ın bir etkisinden anılarında söz etmezken, yalnızca bir yıl derslerine girdiği SPITZER'in kendi üzerindeki hakkını sık sık teslim eder: Üniversitedeki kariyerine onun sayesinde başlamıştır, öğretmenliğin az çok tiyatro gibi olduğunu, biraz aktörlük gerektirdiğini ondan öğrenmiştir hep (1998: 178, 179, 181, 182). F. Elpe hocasının görüşlerini tanıtan derleme çalışmasını şu sözlerle sunar: "Bu çalışmamı, bize ilim sevgisini aşıl原因 Leo SPITZER'e ithaf ediyorum." (1945) S. Bayrav ise, canlı anılarıyla Alman bilginlerin İstanbul yıllarına yeniden ilgi duyulmasını sağlamış olan kişidir (KESKİN, 2000).

III. SPITZER'in Stilistik ve Dil Anlayışı

L. SPITZER'in (1964: 151) kendisinin verdiği bilgiden, üslup konusundaki duyarlılığını hocası Meyer-Lübke'ye borçlu olduğu anlaşılıyor. Ancak bu konuda ihtiyaç duyacağı yöntemi, yine kendisinin belirttiği gibi, Croce'nin sanat felsefesini dile uygulayarak Almanya'ya taşıyan K. Vossler'de bulabilecektir (SPITZER, 1964: 152-154). Viyanalı bilgin, pozitivist bir dilbilimci olarak yetiştiği için, ileri sürülen görüşlerin dilin kendisiyle tutarlı olmasına özen gösterir ve bu nedenle, Croce'nin düşüncelerinin yalnızca tarihsel bakımdan önem taşıdıklarına, ama Vossler'in dilin gerçeğiyle daha az çelişki içinde olduğuna işaret eder; ona göre, "Vossler'in faaliyeti bizzat üslûb incelemesi sahasında daha uyarıcı" olmuştur (1964: 154). Sıra kendisine gelince, SPITZER ilginç bir itirafta bulunur:

¹ Gelişimin ayrıntıları konusunda bkz. APTER, 2003.

Garip şeydir, meslek hayatımın başlangıcında ne Croce'nin, ne de Vossler'in etkisi altında kaldım. Bana tesir eden, büyük Viyanalı Sigmund Freud oldu. Onun şuuraltı psikolojisi üzerindeki araştırmaları benim için edebî esere yeni bir giriş kapısı oldu. (1964: 154)

1920-25 arasındaki çalışmalarını Freudcu çerçevede yapar; ancak bu tür incelemeler hem daha çok modern yazarlara uygun olduğu hem de biyografik bilgiyi işin içine kattığı için, terk eder bu yolu. Artık daha biçimsel araştırmalara koyulur; yani 1960'ların "yapısalcılık" furyası içinde "yapısalcı" diye adlandırılabilirliğini söylediği çalışmalarına (1964: 155).² Yeni yöntemi, "üslûb tahlilini, yazarın psikolojisine eğilmeden, sadece özel eserlerini başlı başına şiir organizmaları olarak izahla" birleştirmektedir (1964: 155). Örnekleri kendisinden okuyalım:

Malherbe'in 'M. Dupérier'ye teselli' şiirinde, sadece hakikaten şâirane olan 'Et rose elle a vécu ce que vivent les roses, l'espace d'un matin'³ mısralarının değil, bütün şiirin aynı zamanda hem vezin, hem fikirle ilgili (métrique et idéal [sic.]) bir şema üzerine kurulmuş olduğunu ve bunun stoik felsefenin zarurî kıldığı bir tazyiki takip eden ızdırab duygusundan gelme bir genişlemeye (uzun mısralarda) tekabül ettiğini, keza Du Bellay'ın 'Idée' sonesinde şâirin sesinin, güzellik idesinin görüldüğü göğün en yüce katına kadar yükseldiğini, yani şiirin ritminin şâirin Eflatunca [Eflatunvari] idesine uyduğunu gösterdim. (1964: 155)

SPITZER'in bu son şiire ilişkin yorumu, şiirin temposunun bilinçli olarak gitgide yükseltilmesine dayanır; sonenin son iki kıtasında "là" (burada) sözcüğünün beş kez yinelenmesi, örneğin, temponun yükseldiği hissini vermek için başarılı biçimde kullanılmıştır. Ama SPITZER'in bir o kadar hayranlık duyduğu bir şey daha vardır: "encore" (yine, da) sözcüğünün kullanımı. Şimdi bu son iki kıta ve yorumunu birlikte okuyalım:

Là est le bien que tout esprit désire,
Là le repos où tout le monde aspire,
Là est l'amour, là le plaisir encore,

Là, ô mon âme, au plus haut ciel guidée,
Tu y pourras reconnaître l'Idée
De la beauté qu'en ce monde j'adore⁴

² Aslında 1930'lu yıllardan itibaren, yani Saussure moda olmadan çok önceleri, Spitzer'in Saussure'e, örneğin B. Croce'den farklı olarak, olumlu yaklaştığını biliyoruz. 1936'da İstanbul'daki derslerinde bir öğrencisi İsviçreli dilbilimcinin görüşlerini açıklayan bir seminer hazırlamıştı. (KESKİN, 2000: 153) 1961'de de kendi ağzından şu sözleri okuruz: "[...] şiir dili vakıasına verilen önem sayesinde, dilcilerin edebiyat tenkidçileri üzerindeki kuvvetli tesiri de anlaşılır. Filhakika bir edebî eserin şekil bakımından izahı, Rusya'da Baudouin de Courtenay, Scerba veya Jakobson ve garbda Saussure tarafından ele alınan dil vâkıalarının tasviri meselesine bağlıdır." (SPITZER, 1964: 160) Böylece, yapısalcılığın daha adı konulmadan, Spitzer'in Saussure'ün düşüncelerinden esin aldığı düşünülebilir; bu araştırılmaya muhtaç bir konu olarak duruyor önümüzde. İlginçtir, Saussure'ün kendisi de dil görüşlerinden bir tür edebiyat eleştirisine (*anagrammes*) ulaşmaya çalışır. (STAROBINSKI, 1971)

³ Şiirsellikten uzak bir çevirisi şöyle olabilir: "Ve gül, o güllere vergi şeyi yaşadı, bir sabah ortamını."

⁴ Her ruhun arzuladığı iyilik burada,

[...] Son kıt'adaki iki kanat vuruşuna benzeyen bu çift mısra (désire-aspire; guidé-idée), Fransız şiirinde bir yeniliktir, fakat Pleyade nazmını tanıyanlar, “encore” kelimesinin kafiye düşürmek gayretinden başka bir maksatla konulmamış olduğuna hemen hükmederler. Hakikatte bu encore kelimesi, şairin dahiyane bir buluşudur; ilk önce ruhun göke uçuşunu, sakin devamlı, imanla dolu ve hedefe doğru uçmaya kabiliyetli olan kanatlara karşı tam bir emniyetle başlıyor (là est le bien... là le repos), fakat hedefe yaklaştıkça ruhun sabırsızlığı ve asabiyeti artıyor, bunu şair cümlelerin kısalığı ile “stretta” (là est l’amour, là le plaisir encore) ifade ediyor; bu encore, aynı zamanda hedefe varmanın son gayretini, hedefe çok az kala yapılan son hamleyi, sonsuz ve sınırsız zevklerle mükâfatlandırılacak olan son ve kat’î atılışı resmediyor [...] (ELPE, 1945: 41-42)

Görüldüğü üzere, Viyanalı bilgin son derece şiirsel bir üslupla, tek bir sözcükten hareket ederek, şiirin “ruhunu” yakalamaya ve açıklamaya çalışıyor. Bu örnekte SPITZER’in yönteminin iki özelliğini buluyoruz: parçadan yola çıkarak bütünü niteliklerini belirleme arzusu ve şairle/yazarla özdeşleşerek metni açıklamak niyetindeki şairane tutum ve, elbette, üslup! (ELPE, 1945: 44; BAYRAV, 1975: 128-29) Viyanalı, “dikkati çeken bir dil olgusunun bizi metnin özüne götüreceğini, tüm ayrıntıların hep bir odakta birleşeceğini, çünkü metnin bir kök, bir ‘étymon’ çevresinde geliştiğini söylüyordu”. (BAYRAV, 1975:133)

Dil anlayışına gelince, Vossler, Croce’nin öğrencisi olduğu gibi, SPITZER de Vossler’in takipçisidir. Bu nedenle tıpkı onun gibi idealisttir; dilbilimcileri eleştirmekten geri durmaz, ama eleştirisinin odağı (pozitivizmden çok) dilbilimcilerin edebiyata karşı tümüyle duyarsız olmalarıdır (ELPE, 1945: 30). Dile yaklaşımında edebiyat anlayışının bir yansımasını buluruz: bu çerçevede edebi yapıtları birer dil ürünü olarak ele almakla kalmaz, dillere de birer sanat yapıtıymış gibi yaklaşır; tek bir sözcükten yola çıkarak o dilin “ruhu”nu anlamaya ve açıklamaya, bir bakıma, tıpkı 19. yy’ın başında olduğu gibi, dilde onu konuşan halkın “düşünme biçimi”ni (génie’sini) yakalamaya çalışır. Sesler ile anlamlar arasında bir bağ kurar... Türkçe üstüne yazdığı yazı da bu idealizmin, zaman zaman Avrupa-merkezli önyargıların kurbanı olan, örneklerini verir.

IV. Türkçe’ye Uygulanması

SPITZER, *Varlık* dergisinde yayınladığı “Türkçeyi Öğrenirken” başlıklı yazıda yer yer Roman ve Balkan dillerininkiyle karşılaştırarak Türkçe’nin deyişbilimsel özellikleri üstünde durur (SPITZER, 1934). İleri bir yaşta yeni bir dil öğrenmeyi, yaşlı bir adamın kızak kaymayı öğrenmesine benzeten Viyanalı bilgin, “Şimdiye kadar benim için aşılmaz bir dıvar gibi

Burada herkesin can attığı huzur,
Burada aşk, haz da burada,

Burada, ey ruhum, yolu gösterilen en üst gökte,
Tanıyabilirsin işte benim
Bu dünyada hayranlık duyduğum Güzellik düşüncesini.

görünen bir lisan ve zihniyette rasgeldiğim bazı tanıdık çehrelerden bahsedeceğim” diyerek, R. Nuri Güntekin’in *Olağan İşler* başlıklı kitabını okurken gözüne çarpan bazı ifadeler üzerinde duracağını duyurur. “Kaçgöç, gelgeç” gibi Türkçe ikilemeler, SPITZER’e İtalyanca, İspanyolca, Fransızca, Rumca benzerlerini çağrıştırır ve şu yorumu getirir:

Taklit emri hazırı veya mefruz emri hazır diyeceğim bu söz emirler veren mevhum bir şahsın mevcudiyetini farz etmek suretile ifadeye canlılık vermektedir. Sanki birden bire aktörlerini ancak tahayyül edebileceğimiz bir vaka karşısında bulunuyoruz; *soğuk bir tecrit yerine önümüzde bir tiyatro sahnesi*, bir dram buluyoruz. Türkçe tabirde, harem hayatına, *esir zavallı kadınlara* bir erkeğin daha doğrusu bir kadının hakimane emirler verdiği şahit oluyoruz. (SPITZER, 1934: 296-97; *vurgu benim.*)

Ardından, “düşüne düşün, gezin ha gezin, alay alay olup gelen turnalar” gibi ikilemelerin tahliline geçer. Özellikle sonuncusunu Fransızca karşılığı (les grues volant par troupes) ile karşılaştırır: “Türkçe cümle turna alaylarını birer birer göstermekle, onları mantıkî bir bağla birleştiren fransızca cümleden *daha az mücerret* ifadeyi tercih ediyor” (*vurgu benim*) diye yorumlar ve yazısının bu bölümünü sonuçlandırmak için şöyle der: “O halde bu kısımda bahsettiğimiz bütün ifade tarzları *türk ruhunun mantıktan çok heyecana* olan temayülü ile izah edilebilir.” (SPITZER, 1934: 297; *vurgu benim.*) Vereceği hükmün geçici ve yanlış olabileceği konusunda okuru baştan uyarsa da, SPITZER yeterince temkinli davranmaz, Avrupalı önyargılarına yenik düşer ve 19. yy’ın diller arasında hiyerarşi kuran dilbilim söylemini yeniden üretir bu değerlendirmesinde: Bilim ve felsefe gibi yüksek zihin uğraşları Avrupalılara özgüdür, onlar aklın/mantığın egemen olduğu ırktır; Doğulu ya da dünyanın geri kalanından olanlar ise daha çok “hissî”dirler, soyuttan çok somutla meşguldürler ve, dolayısıyla, insanın varsayımsal gelişim çizgisinin daha “ilkel” bir aşamasındadırlar... Ne kadar büyük bir bilgin olsa da, bugün oryantalizm diye adlandırılan bu söylemin ağından kendini kurtaramamıştır SPITZER: Türkçe ifadeleri anlamak için bildiği (ister istemez Avrupalı) dillere başvururken de aslında, terim icat etmeme izin verilsin, *Avrupa-biçimli* (euro-morphique) bir düşünce sergiler. Nitekim *kaçgöç* konusunda kadınlardan söz ederken dışavurduğu acıma da aynı horgörünün bir belirimi olarak okunabilir pekâlâ (APTER, 2003: 279-280).

Yazısının ikinci kısmında ise, “görür görmez, açar açmaz” gibi ifadeleri Portekizce, İtalyanca, İspanyolca benzerleriyle karşılaştırır ve “fiili tekrarlamak [...], daha doğrusu menfi hali yalnız fiilin bir *tahavvülü* olarak göstermek itiyadında *mücerret* nefiden kaçınmağa doğru bir temayül saklıdır” (SPITZER, 1934: 163) diye saptar. SPITZER’in dikkatini çeken diğer bir ikileme türüyse, “bambaşka, taptaze” gibi dudaksıl seslerin eklenmesiyle oluşturulan anlatımlardır; Viyanalı bilgine göre, bütün dünya dillerinde görülebilecek “iptidai bir lisan hadisesi”dir ve bu tür sözlerde “çocuk dili” hissedilmektedir (1934: 163). Bu noktada, Viyanalı dilbilimci, Fransızca’da bu tür ikilemelerin zamanla elendiğini, oysa Türkçe’de

dilbilgiselleştiğini ileri sürerken de yine yukarıda değindiğimiz oryantalizm hayaletine teslim olur (1934: 164). Biçimbilgisinden anlambilime doğru ilerleyerek, bilgin, Türkçe’de “ihtiyat” anlatmak üzere fiillere eklenen “gibi” sözcüğünü ele alır, Fransızca, İtalyanca ve İngilizce benzer örneklerle karşılaştırır... Öteki dillerde bu tür anlatımların “kır konuşması” ya da “bürokratik” üslubun özelliği olduğuna işaret ederek, Türkçe’deki kaynağının araştırılması gerektiğini belirtir (1934: 164). Son olarak, Viyanalı bilgin, “Türk cümlesinin melodisini tetkik etmek ve bundan ruhi bazı hususiyetler çıkarmak” ister: “Bir cümlenin başında ‘fakat’, ‘şimdi’, ‘yalnız’ gibi kelimeler küçük bir sükûtle beraber söylenirler”, SPITZER bu sessizliği, düşünen insanın hayat karşısındaki tecrübesine yorar, bir bakıma bu suskunluklar, onu zorlukların baskısından bir an için kurtarır; “bu alçalan seste benliğimizin bir alçalması”nı, bu tür sözcüklerde “ebedi rakiblerle uğraşan insanın faaliyetinin akislerini” görür gibi olduğunu söyler (1934: 164).

1938’de SPITZER stiliğinin Türkçe’de bir uygulamasına daha tanık oluruz. Viyanalı bilginle birlikte Türkiye’ye gelmiş ve Romanoloji Bölümü ile Yabancı Diller Okulu’nda dersler vermiş olan H. Marchand’ın “Türkçenin Bünyesi Hakkında Mülâhazası” başlıklı bir yazısı yayınlanır. Bu yazı, anlaşılan, ustası SPITZER’inkinden daha çok yankı uyandırır: Edebiyat Fakültesi’nin *ilk ve tek* Genel Dilbilim profesörü R. Hulusi Özdem (1939) eleştirel bir cevap yazar.

Marchand, bir yabancı olarak Türkçe’yi öğrenirken yalnızca bir dilin yapısından kaynaklanan güçlüklerle değil, aynı zamanda “kendi dili ile Türk dili arasındaki derin tefekkür ve psikoloji farkları”yla karşılaştığını belirterek girdiği yazısında, “Türkoloji şimdiye kadar ‘lisanî düşünce’ meselesile meşgul olmamıştır” der,⁵ biçim ve ses araştırmalarının yanı sıra, “dil hâdiselerinin psikolojik mahiyetini de aydınlatmak lâzımdır” diyerek ekler: “Türkçenin dil hâdiselerini, lisanın organik tamamıyetine, yani lisanî tefekküre ithal etmeksizin tasvir etmek kâfi değildir.” (MARCHAND, 1938: 338) Yazarın seçtiği konu fiillerdir. Türkçe zaman eki almış fiillerin (geliyorum, geleceğim, gelmişim) isim soylu sözcüklerle aynı biçimde kişi eki (yalnızım) almalarından, çekimli fiillerin sıfat olarak (gelmiş, gelecek, gelir) kullanılmalarından ve isim soylu sözcükleri yüklem yapmak için kullanılan *imek* ve *-dir* biçimbirimlerinin çekimli fiillere de getirilmesinden hareketle, Türkçe’de fiillerin sıfatlara çok yakın olduğu, dolayısıyla “hareketi değil, keyfiyeti ifade” ettiği sonucuna ulaşır (1938: 340); böylece Türkçe’yi “nominal” bir dil ilan ve dilimizin “statik” bir yapısı bulunduğunu iddia eder (1938: 344).

⁵ Değişen bir şey yok, bugün de meşgul değildir!

Yazarın kendisinin de ifade ettiği *Avrupa-merkezlilikle* malul olan, yine de dilimizin bugün dahi pek ele alınmayan bazı stilistik özelliklerine⁶ nüfuz eden bu güzel yazı, verdiği yargıyla, bizim dil ve edebiyat çevrelerinde “alınanlığa” (ÖZDEM, 1939: 231) yol açar. R. Hulusi Özdem, cevaben yazdığı son derece zekice ve kültür dolu yazıda, Marchand’ın savlarının epistemolojik olarak makbul, Türkoloji araştırmalarıyla uyumlu olup olmadığını ele alır; Alman araştırmacının sözünü ettiği özelliklerin Hint-Avrupa dillerinde de bulunduğunu göstererek, bu tür tanımların Türkçe için olumsuz yargılara varmaya yetmeyeceğini ortaya koyar (ÖZDEM, 1939). Daha açık söylemek gerekirse, Türk okurlara aşağılık duygusuna kapılmak için hiçbir neden yok demeye getirir...

SPITZER’in yöntemi ve Türkçe’ye ilk uygulamaları üstünde bu şekilde durduktan sonra,⁷ izleyicilerini kısaca ele alabiliriz.

V. Türkiye’deki İzleyicileri

L. SPITZER’in Türkiye’de asistanı olan Azra Erhat (Ahat), 1937’de *Romanoloji Semineri Dergisi*’nin ilk ve tek sayısında Viyanalı bilginin yöntemini tanıtan “Üslup ilminde yeni bir usul” başlıklı bir yazı yayınlar (1-7). Erhat, SPITZER’in üyesi olduğu okulun daha önceki filologlardan farklı olarak *oluşum halindeki dili*, özellikle estetik bakımdan incelediğini vurgular: “Dil bir san’at eseridir. Mademki şairin ifade tarzı bir san’at eseri olarak kabul ediliyor, niçin halkınkine de o nazarla bakılmasın?” (1937: 3-4). Bu son alıntıdaki bakış açısı, aynı cilt içinde yer alan, S. Eyüpoğlu’na ait, eleştiri tarihimizin en güzel yazılarından biri sayılmaya layık, “Türk Halk Bilmeceleri” başlıklı makaleye baştan sona hakimdir. Eyüpoğlu, bilmecelerin birer eğlence aracı olarak algılanmasına karşı çıkar ve sanat eseri kabul edilmeleri gerektiğinde ısrar eder; “Her şiir gibi o da kâinatı olduğu gibi değil olmasını istediği gibi görmekte, eşyayı adı ile değil ruhumuzdaki akislerle anlatmakta, maksadını ‘ifade’ değil ‘telkin’ etmektedir” (EYÜPOĞLU, 1937: 155) diyerek, bilmecelerle sembolist şiir arasında bağlantılar kurar.

Daha sonra, Fikret Elpe’nin yaklaşık yirmi yıl arayla SPITZER’den çevirdiği iki yazı, Alman bilginin yöntemine duyulan ilginin azalmadığını gösterir: ELPE, 1945 ve SPITZER, 1964. SPITZER’in bir diğer asistanı olan Süheyla Bayrav’ın ise 1947 yılında *Chanson de Roland : edebiyat ve üslup tahlili* başlıklı bir incelemesi yayınlanır ve böylece konuyla ilgili Türkiye’de yapılmış en geniş kapsamlı çalışma gün ışığına çıkar. Bayrav, SPITZER’in en sadık izleyicisi gibidir aynı zamanda: Ortaçağ simgeciliği üstüne hazırladığı çalışmada Viyanalı

⁶ Örneğin: “Yeni bir mana ile kullanılan ‘geliyordür’ şekli nadirdir. ‘Gelecektir’, ‘gelmiştir’ şekilleri daha ziyade ciddî ve resmî lisana aiddir. Konuşulan lisanda küçük bir mana farkile ve nadiren kullanılmaktadır. Resmî neşriyat ifadeye bir ciddiyet ve kat’iyet vermek için ‘dır’lı şekilleri tercih etmektedir.” (MARCHAND, 1938: 341)

⁷ Spitzer’le birlikte gelmiş diğer meslektaşlarının Türkiye’deki yayınları için bkz. KILIÇ 2003: 122.

bilgini anlamadan edemez (1956: 67); yapısal dilbilime ilişkin kitabında da anlambilim konusunda SPITZER'in görüşüne yer verir (1969: 125). *Filolojinin Oluşumu* başlıklı kitabında ise hocasının yaklaşımını ayrıntılı olarak özetlediği gibi (1975: 128-29), kaynakçasında da SPITZER ve Auerbach'ın yapıtlarını anar.

VI. Sonuç

L. SPITZER özellikle Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde silinmez izler bırakmış, yönteminin başlangıçta Türkiyeli araştırmacılar parlak örneklerini vermiş, kurduğu bölüm daha sonra Türkiye'deki dilde özleşme hareketinde etkili olduğu gibi, dünyadaki yapısalcılık akımına da katkıda bulunmuştur (YÜCEL, 1972). Ne var ki, Türkoloji öğrencileri içinden bu seminerleri izleyenler bulunduğu (KESKİN, 2000: 149), Edebiyat Fakültesi yayınları arasında, hatta TDDE'de çeviriler yayınlanmış olduğu halde, Türkoloji SPITZER'in yöntemine ilgisiz kalmıştır; bu konuda Özdem (1939) dışında herhangi bir ize rastlamış değilim. Dolayısıyla, ülkemizde Türkçe üzerine yapılan çalışmalarda SPITZER-vari üslup araştırmaları, yazık ki, daha fazla görülememiştir.

Kaynaklar

APTER E. (2003): "Global *Translatio*: The 'Invention' of Comparative Literature, Istanbul, 1933", *Critical Inquiry* 29. 253-81. (Türkçesi: "Küresel *Translatio*: Karşılaştırmalı Edebiyatın 'İcadı', İstanbul, 1933", Çev. Savaş Kılıç, *Yasakmeyve*, no. 5, Kasım-Aralık 2003, 102-117)

BAYRAV S. (1947): *Chanson de Roland: edebiyat ve üslup tahlili*, İstanbul: İÜ. Edebiyat Fakültesi.

(1956): *Le Symbolisme médiéval*, İstanbul: İÜ. Edebiyat Fakültesi.

(1969): *Yapısal Dilbilim*, İstanbul: İÜ. Edebiyat Fakültesi.

(1975): *Filolojinin Oluşumu*, İstanbul: İÜ. Edebiyat Fakültesi.

BRADFORD R. (1997): *Stylistics*, Londra ve New York: Routledge.

ERHAT [Ahat] A. (1937): "Üslup İlminde Yeni Bir Usul", *Romanoloji Semineri Dergisi* I. 1-7.

ELPE F., Çev. ve Haz., (1945): Croce, Vossler, SPITZER, *Üç Makale: Estetiğin, edebiyat tarihinin ve linguistiğin munasebeti*. İstanbul: İÜ. Edebiyat Fakültesi Roman Filolojisi yayını.

EYÜPOĞLU S. (1937): "Türk Halk Bilmeceleri", *Romanoloji Semineri Dergisi* I. 153-61.

FORMIGARI L. (2004): *A History of Language Philosophies*, Çev. G. Poole, Amsterdam ve Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

KESKİN F. (2000): "Siz misiniz? Burada İşiniz Ne?" (S. Bayrav'la Söyleşi), *Cogito*, 23. 146-153.

KILIÇ S. (2003): "Müslüman Mahallesinde: Spitzer Okulunun İstanbul İzleri Üstüne Notlar", *Yasakmeyve*, no. 5, Kasım-Aralık 2003, 120-22.

- MARCHAND H. (1938): “Türkçenin Bünyesi Hakkında Mülâhazası”, *İnsan*, I. 7. 338-344.
- ÖZDEM R. H. (1939): “Türkçenin Bünyesine Dair Bir Makale Münasebetile”, *İnsan* II. 11. 862-874. (R. H. ÖZDEM, (2000): *Dil Bilimi Yazıları*, Haz. R. Toparlı, Ankara, 231-245’te yeniden basılmıştır.)
- SAUSSURE F. de (2002): *Ecrits de linguistique générale*, Haz. R. Engler-S. Bouquet, Paris: Gallimard.
- SPITZER L. (1934): “Türkçeyi Öğrenirken”, *Varlık*, 19. 296-97, 35. 163-64.
(1964) [1961]: “Üslûb tetkikleri ve muhtelif memleketler,” *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XIII. 151-164.
- STAROBINSKI J. (1971): *Les mots sous les mots*, Paris: Gallimard.
- URGAN M. (1998): *Bir Dinozorun Anıları*, İstanbul: YKY.
- VOLOŞİNOV V. N. (2001): *Marksizm ve Dil Felsefesi*, Çev. M. Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- YÜCEL T. (1972): *Figures et messages dans “la Comédie humaine”*, Tours: Aubin.